

DIJETE U SREDIŠTU (SUKOBA)

**Razvod roditelja, visoki konflikt i otuđenje:
Znanost, teorija i klinička praksa**

*Gordana Buljan Flander
Mia Roje Đapić*

Autori
prof. dr. sc. Gordana Buljan Flander,
klinička psihologinja i psihoterapeutkinja
Mia Roje Đapić, mag. psych.

Nakladnik:
Geromar d.o.o.,
Zdenci 3/1,
10437 Bestovje,
Sveta Nedelja

Za nakladnika:
Snježana Ivić Gerovac,
direktorica

Ilustracija korica:
Vesna D., MM

Tisak: MM, Zagreb

Naklada:
1000 primjeraka

Kontakti nakladnika:
geromar.office@gmail.com
092 372 1 777

ISBN: 978-953-48367-2-9

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001053116.

Copyright © Geromar d.o.o. 2020. Sva prava pridržana. Niti jedan dio ove knjige ne smije biti objavljen niti pretisnut bez prethodne pisane suglasnosti nakladnika i vlasnika autorskih prava.

Predgovor

Kroz godine obrazovanja, kliničkog rada, intersektorske suradnje i održavanja treninga za stručnjake različitih profila na temu razvoda roditelja, visokog konflikta, otuđenja i zaštite djece, dolazimo do spoznaje da su ta djeca u sustavu često i dalje nevidljiva. Njihove rane nisu vidljive kao rane neke druge zlostavljane djece, protokoli postupanja nisu jasni u praksi, a javnost je često glasnija od struke. Mnogi naši kolege, a i mi sami, kao i stručnjaci diljem svijeta, na gotovo svakodnevnoj razini susrećemo se s preprekama u nastojanju da se djeca u kompleksnim razvodima roditelja zaista vide, čuju te da odrasli preuzmu zrele i profesionalnu odgovornost u skidanju često preteških tereta s njihovih leđa. Knjiga koju držite u rukama prva je takva knjiga na našim prostorima. U nju je utkano puno znanstvenih nalaza, teorijskih modela, iskustava iz kliničke prakse, crteža i pisama „naše“ djece, ali prije svega nepresušnog entuzijazma u svrhu unapređenja razumijevanja, suradnje i zaštite te iste djece za koju je nastala. Nadamo se da će biti dobar prijatelj, suradnik, supervizor i podrška svakom stručnjaku koji će ju nositi sa sobom i u sebi dok obavlja svoj plemeniti poziv.

Sadržajno je podijeljena u dva dijela – teorijski i praktični. U prvom dijelu knjige sažeto je znanje o djeci u razvodima roditelja kojim u 21. stoljeću nedvojbeno raspolažemo i imamo odgovornost učiti dok god radimo ovaj posao. U drugom dijelu knjige nalaze se prijedlozi intervencija u radu s obzirom na neke odrednice razvoda i emocionalnog stanja djeteta, nastale po uzoru na svjetski i europski priznate primjere dobrih praksi, prilagođene za društveno-politički kontekst Hrvatske i okolnih zemalja. One nam mogu biti dobra nit vodilja u planu, tretmanu i evaluaciji na putu do razvoja standardiziranog protokola rada, što je osobito važno za situacije otuđenja. Na samom kraju knjige nalazi se „28 istina struke u zaštiti djece od emocionalnog zlostavljanja u postupku razvoda“, dokument koji je nastao nakon predavanja Karen i Nicka Woodalla na ljeto 2019. godine u Zagrebu, a koji je svojim potpisom podržalo više od 800 stručnjaka, iz čega je jasno vidljiva volja i potreba struke za razvojem prakse u ovom području. Nadamo se da će ova knjiga dati svoj doprinos u misiji zaštite djece.

Autorice

Sadržaj

Dio I.

• Efekti razvoda – danas, sutra, u budućnosti.	8
• Je li svaki razvod isti?	12
• Kako predvidjeti konflikt u razvodu?	14
• Kako opisati konflikt u razvodu?	14
• Kako sukob roditelja pogađa djecu?	18
• Kako se visokokonfliktni razvod može odraziti na djecu?	19
• Visoki konflikt roditelja i dob djeteta.	20
• Visoki konflikt roditelja i ličnost djeteta.	23
• Što žele djeca rastavljenih roditelja?	26
• Što trebaju djeca rastavljenih roditelja?	28
• Što je najbolji interes djeteta?	29
• Dvije strane članka 12 Konvencije o pravima djeteta.	32
• Kako se pomiješaju želje i potrebe?	34
• Kako se djeca nađu u središtu sukoba?	34
• Kako roditelji „koriste“ djecu u sukobima?	37
• Termin „otuđenja“ – kakav je stav struke?	41
• Dijete odbija kontakt s jednim roditeljem – čija je to odgovornost?	46
• Kako prepoznati otuđeno dijete?	48
• Kako razumjeti otuđenje?	52
• Mother’s preference.	64
• Roditelj koji „ispadne iz slike“	70
• Psihološki mehanizmi otuđenja – položaj djeteta.	72
• Koje su posljedice otuđenja?	76
• Zašto je otuđenje emocionalno zlostavljanje?	80
• Literatura.	82

Dio II.

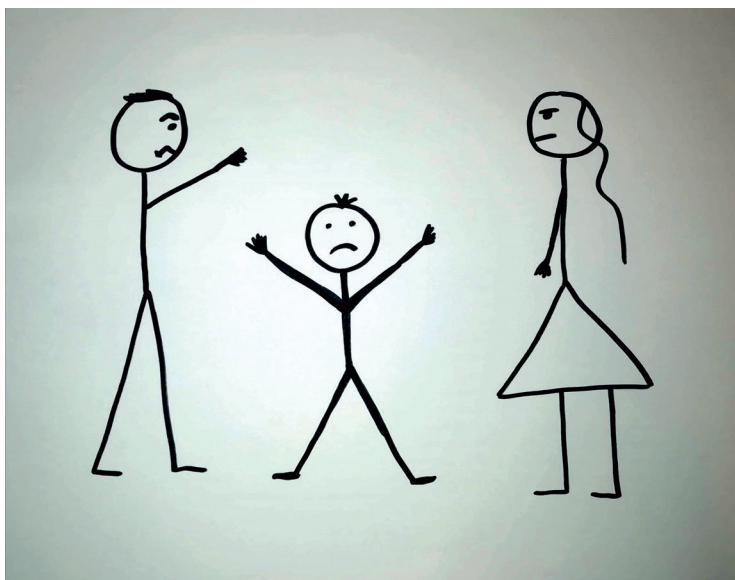
• Opći izazovi.....	96
• Točka 1 – Razvod je pokrenut.....	101
• Točka 2 – Visokokonfliktni razvod.....	108
• Točka 3 – Primijećena otuđujuća ponašanja.....	118
• Točka 4 – Dijete je blago otuđeno.....	123
• Točka 5 – Dijete je umjereno otuđeno.....	126
• Točka 6 – Dijete je snažno otuđeno.....	132
• Rad s djetetom.....	138
• Literatura.....	144
• <i>Prilog 1– 28 istina struke u zaštiti djece od emocionalnog zlostavljanja u razvodu roditelja: Uspostava dobre prakse u Hrvatskoj.....</i>	<i>147</i>
• Bilješke o autoricama.....	151
• Recenzije.....	153

Dio I.

Razvod braka roditelja ubraja se u jedno od najstresnijih iskustava koja djeca mogu doživjeti. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku rastaje se svaki treći brak u Hrvatskoj, a u kućanstvu se prosječno nalazi 1,4 dijete. Važno je napomenuti da je u suvremenom društvu sve veći broj netradicionalnih obitelji u kojima partneri imaju djecu, no nikad nisu formalno stupili u brak. Ne postoje podatci o prevalenciji ni incidenciji njihova razdvajanja. Iako u ovoj knjizi govorimo o razvodu roditelja, ona se odnosi na razdvajanje roditelja, bez obzira na to jesu li ikad formalizirali svoj odnos u instituciji braka.

Ne znamo koliko točno djece prolazi razvod ili razdvajanje svojih roditelja, no jasno je da se radi o velikom broju djece. Svakodnevno vidimo da mnoga od njih pate. Što učiniti?

Slika 1. Ilustracija odrasle osobe čiji su roditelji imali visokokonfliktni razvod u njegovoj dobi od 9 godina, konflikt traje do danas

Efekte razvoda – danas, sutra, u budućnosti

Stručnjaci uključeni u rad s djecom i mladima desetljećima primjećuju da se djeca rastavljenih roditelja po nekim karakteristikama i razvojnim ishodima razlikuju od djece iz cjelovitih obitelji. Istraživanja su ukazivala na poprilično obeshrabrujuće nalaze, prema kojima djeca rastavljenih roditelja, u usporedbi s djecom roditelja koji su zajedno, imaju više emocionalnih, ponašajnih, socijalnih, zdravstvenih i akademskih teškoća (e.g. Frisco, Muller i Frank, 2007; Hango i Houseknecht, 2005; Amato, 2001; Lansford i sur., 2006; Wood, Repetti i Roesch, 2004).

Čak i u odrasloj dobi djeca rastavljenih roditelja prema istraživanjima postižu niže razine obrazovanja, imaju niži osjećaj osobne dobrobiti, slabije odnose s roditeljima, osobito očevima, te imaju više problema u partnerskim odnosima; konačno, i sami se češće razvode te imaju više pozitivan stav prema razvodima (e. g. Amato i Sobolewski, 2001; Barrett i Turnet, 2005; Teachman, 2002; Wolfinger, Kowaleski-Jones i Smith, 2003).

Neki autori nalaze transgeneracijske efekte razvoda braka na djecu, tako da bi se razvod roditelja u sadašnjosti mogao odražavati tri generacije dalje, na djecu koja još nisu ni „u planu“ (Sprenkle, 2014). Transgeneracijski efekt objašnjava se prijenosima obrazaca funkcioniranja u obitelji, koji se uče u primarnoj zajednici, a kasnije oblikuju interpersonalne odnose sa svojim partnerima i djecom.

*Što nam govore ovi podatci?
Trebali li ostati u braku „zbog djece“?*

Kad pogledamo gore navedene nalaze, može se činiti da razvod roditelja značajno šteti djeci i da je ostanak u nezadovoljavajućem braku/odnosu bolji za djecu od razvoda roditelja. Međutim, u praksi se primjećuje da ovakav zaključak nije točan. Djeca koja sustavno svjedoče „lošem braku“ svojih roditelja imaju iste ili ozbiljnije smetnje od djece čiji se roditelji rastaju (Mohi, 2014). Kasnije provedena istraživanja i dodatne analize već provedenih studija, nastojale su otkriti što je to točno u razvodu braka što šteti djeci – sam čin razvoda ili neki specifični element razvoda.

Studije upućuju na štetnost sukoba roditelja, a ne čina razvoda, koji je često prisutan prije, za vrijeme i nakon razvoda braka. Niti jedan drugi čimbenik ne predviđa prilagodbu djeteta na razvod roditelja tako uspješno kao stupanj roditeljskog konflikta (e.g. Cummings i O'Reilly, 1997; Kelly, 2000; McIntosh, 2003; Lamb i Kelly, 2001; Amato i Afifi, 2006; Buljan Flander, Jelić Tuščić i Matešković, 2014).

Za djecu je povoljniji „dobar razvod“, nego „loš brak“, odnosno život bez roditeljskih sukoba, kako god njihov patnerski odnos bio uređen.

Iako su sukobi i neslaganja dio svakog odnosa, koji treba njegovati i na njemu raditi, postoji razlika između povremenih nesuglasica i toksičnog odnosa. Svjedočenje nekim neslaganjima roditelja koji nalaze adekvatne načine njihovog razrješenja za djecu može biti pozitivno jer uče da su odnosi „živi“, dinamični, da je u redu imati različita mišljenja od ljudi koje volimo, da ljutnja nije zabranjena emocija, da sukob ne označava prekid odnosa ili ljubavi i da postoji cijeli niz prikladnih strategija rješavanja problema, koji ne uključuju agresiju i nasilje (e.g. Davies i sur., 2002; Goeke-Morey, Cummings i Papp, 2007; McCoy, Cummings i Davies, 2009; Lee i Brophy-Herb, 2018). Svjedočenje normalnim i uobičajenim povremenim raspravama roditelja zato treba razlikovati od svjedočenja roditeljskom konfliktu kao obrascu obiteljskog života i funkcioniranja.

Humorom do spoznaje

Muž i žena (98 godina) predali su zahtjev za razvod braka. Iznenadjeni njihovim potezom svi su ih pitali zašto se rastaju u toj dobi, a oni su rekli: „Čekali smo da djeca umru da ih razvod ne povrijedi“.

Ljudi ostaju u nezadovoljavajućem braku iz puno različitih razloga. Istraživanja pokazuju da se najčešće radi o financijskoj zavisnosti, socijalnim normama i psihopatološkom održavanju nezdravog obrasca odnosa (e.g. Previti i Amato, 2003; Stutzer i Frey, 2006; Gerstel i Sarkisian, 2006). Neki roditelji koji su i sami djeca rastavljenih roditelja osjećaju odgovornost u zaštiti svoje djece od nekih teških iskustava koja su oni sami prošli, a vezuju ih uz čin razvoda svojih roditelja, iako mogu biti posljedica brojnih drugih faktora u obitelji.

Koji god razlozi bili posrijedi, nepravedno je za osobno nezadovoljstvo okriviti djecu i tako stavljati djeci teret odgovornosti za održavanje obitelji na okupu. Na taj način djeci se šalju poruke da su ona kriva za nesreću roditelja i da je u životu potrebno patiti u najbližim odnosima. Zasižno nije jedan roditelj svjesno ne želi djecu opteretiti takvom odgovornošću niti im želi brak u kojem će trpiti i biti nesretna zbog djece koju će imati.

Primjer iz prakse:

Tanja (28) javlja se na savjetovanje zbog aktualne životne situacije u kojoj se teško snalazi i ne može donijeti odluke važne za svoj život. U vezi je pet godina, nedavno se zaručila, a odnos s partnerom čini ju jako sretnom i sigurnom. Tanja živi s majkom, od koje se bila odselila za vrijeme fakulteta, no nakon očeve smrti vratila se da „pomogne majci“. Otad je prošlo tri godine, a Tanji je teško uopće pomisliti na to da bi „ostavila majku i otišla živjeti s mužem“. Osjeća da majci „duguje toliko toga“. Opisuje kako je otac bio vrlo nasilan, a majka je „cijeli život trpjela zbog obitelji, branila Tanju i skrivala ju od oca kad je bio pijan, zbog čega bi ona često dobila batine“. Iako je Tanja očekivala da će majka doživjeti određeno olakšanje kad otac umre, majka je i dalje jako tužna, ne nalazi smisao ni radost u životu, govori Tanji da je ona „sve što ima“. Gotovo svakodnevno prisjeća se traumatskih situacija koje je proživljavala u braku, no Tanji naglašava da je „sve vrijedilo sada kada vidi kako je ona dobra i uspješna mlada žena“. Majka je jako sumnjičava prema Tanjinom zaručniku, više puta mu je naglasila da je ona u Tanju „uložila sve što ima“ i da očekuje da ju čuva „kao princezu“. Kad je Tanja rekla majci da se zaručila, majka ju je pitala gdje će njih troje zajedno živjeti. Tanja joj nije imala hrabrosti reći da njen partner želi da žive u svom stanu, a partneru nije imala hrabrosti reći da je majku ostavila u zabludi da će živjeti svi zajedno. Trenutno izbjegava njihov susret kako ju ne bi ulovili u laži, a ni sama ne zna kako istinski želi organizirati svoj život i stanovanje. Privlači ju ideja samostalnog života s mužem, no osjećaj obveze prema majci i strah da ju ne razočara kod Tanje su preplavljujući.

(Ne)izgovorene poruke koje roditelj šalje djetetu kada „zbog djeteta“ ostaje u nezadovoljavajućem braku:

- *Neću se rastati samo zbog tebe.*
- *Moja nesreća nije važna, bitno da ti imaš cjelovitu obitelj.*
- *Toliko te volim da žrtvujem svoju sreću i patim.*
- *Lako ću ja, samo ti odrasti i budi uspješan pa ću ja biti sretan/na.*
- *Sve ćeš mi vratiti jednom kad odrasteš.*
- *Što dijete uči o sebi, odnosima i životu?*
- *Ja sam kriv/a za nesreću ljudi koje volim.*
- *U redu je biti nesretan cijeli život. Ako nekoga voliš, bit ćeš nesretan zbog njega.*
- *Ljubav je žrtva i patnja.*
- *Kad netko nešto čini zbog mene (iako to ne tražim ni ne znam), dugujem mu puno toga u životu.*
- *Moram ispuniti očekivanja kako bih vratio/la dug*

Osim roditeljskim konfliktom, prilagodba djeteta na razvod roditelja moderirana je brojnim drugim faktorima. Stewart (2001) u preglednom radu predstavlja najčešće nađene rizične faktore za negativne ishode po djecu u razvodu braka: nasilje u obitelji, sukob i neprijateljstvo roditelja, ometanje vršnjačkih odnosa u sklopu razvoda braka, ekonomske teškoće, ometanje rutine i vremena koje je dijete naviklo provoditi s roditeljem, rano uključivanje novih partnera/partnerica roditelja, rano stupanje u novi brak roditelja, gubitak kontakta s jednim roditeljem, loša prilagodba jednog ili oba roditelja na razvod, gubitak osjećaja sigurnosti i predvidljivosti.

Što kad se radi o nasilju?

Poruka djetetu da je ono krivo ili zaslužno za opstanak zajednice roditelja u kojoj je prisutno nasilje, bilo ono tjelesno ili emocionalno, osobito je opasna. Na taj način dijete uči da je ljubav bol, da je u redu da te onaj koji te voli ujedno i povređuje. Svjedočenje nasilju u obitelji jedan je od oblika zlostavljanja djeteta. Ta djeca mogu imati jednake posljedice kao djeca izložena drugim oblicima nasilja, a istraživanja i klinička praksa sustavno pokazuju da su u povećanom riziku da i sama postanu žrtve ili počinitelji nasilja u odnosima s vršnjacima, kasnije partnerima, pa čak i prema vlastitoj djeci (e.g. Smith-Marek i sur., 2015; Lablella i Masten, 2018). Kada se dijete još k tome osjeća odgovorno za održavanje obiteljske zajednice u kojoj je prisutno nasilje, zapitajmo se o slici o sebi koju ono može imati i kako će ta slika o sebi utjecati na djetetov život – danas, sutra i u budućnosti.

Istraživanja unazad dvadesetak godina nastoje otkriti zaštitne faktore prilagodbe djece na razvod roditelja, odnosno faktore dječje otpornosti. Prema Amato (2000, str. 1272.), „zaštitni čimbenici djeluju poput amortizera te smanjuju veze između događaja povezanih s razvodom i djetetovog doživljaja stresa te preko toga moderiraju i stupanj u kojem je razvod popraćen negativnim emocionalnim, bihevioralnim ili zdravstvenim poteškoćama“. Zaštitne čimbenike u prilagodbi djece na razvod možemo podijeliti na dvije grupe; one povezane s dispozicijskim osobinama samog djeteta te one povezane s obiteljskim karakteristikama.

Od zaštitnih čimbenika povezanih s osobinama djeteta u većini istraživanja identificira se inteligencija (Rutter, 2006; Flouri, Midouhas, i Joshi, 2015) i sposobnost emocionalne regulacije (Dunsmore, Booker, i Ollendick, 2013). Djeca koja imaju izraženije kognitivne i regulatorne kapacitete u prosjeku imaju bolju i bržu prilagodbu na razvod roditelja.

Najbitnijim obiteljskim zaštitnim faktorima u prilagodbi djece na razvod roditelja pokazali su se: niska razina roditeljskog međusobnog sukobljavanja, učinkovito i konstruktivno rješavanje sukoba između roditelja, kvaliteta odnosa roditelj-dijete, roditeljska uključenost, bržnost roditelja, autoritativno roditeljstvo kao stil barem jednog od roditelja i kooperativno suroditeljstvo obilježeno dobrom komunikacijom (McIntosh, 2003; Lamb, 2012; Stallman i Ohan, 2016), čime se ponovno vraćamo na ključnu ulogu roditeljskog odnosa sa što manje sukoba bez obzira na njihov partnerski odnos.

Je li svaki razvod isti?

U suvremenim teorijama razvodi se dijele prema stupnju konflikta, odnosno prema uspješnosti komunikacije među roditeljima (e.g. Oldham, 2017; Gottman, 2014; Mikolai i Kulu, 2018). Po tim kriterijima razvod može biti (e.g. Johnston i Campbell, 1999; Marshack 2009):

1. **Prijateljski razvod** – bivši partneri zadržavaju topao odnos, dogovaraju se i komuniciraju bez većih teškoća. Uglavnom među njima više nema romantične strasti, ali se bez problema druže i provode zajedničko vrijeme s djetetom.
2. **Razvod kao sklapanje posla** – bivši partneri dogovaraju se kao da su na poslovnom sastanku, bez topline i prijateljskih emocija jedno prema drugome, ali korektno i fer. U njihovom odnosu nema puno bliskosti, ali nema ni otvorenih sukoba ili zamjeranja.
3. **Visokokonfliktni razvod** – razvod u kojem se ne prekidaju svađe između partnera s protokom vremena, djeca se nalaze u središtu njihovog sukoba (Hetherington i Kelly, 2002).

Visokokonfliktni razvod uključuje:

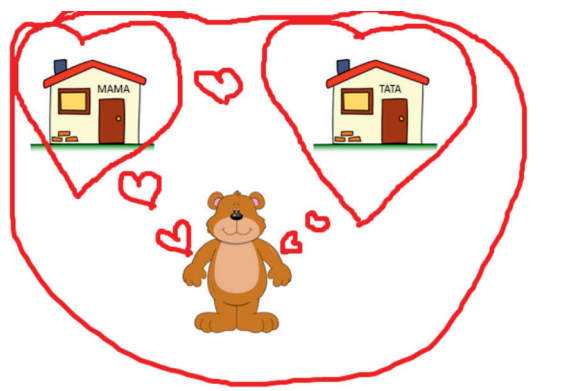
- stalnu želju za svađama, ekstremno neprijateljstvo i nedostatak povjerenja među roditeljima (Elrod, 2001);
- verbalnu i/ili tjelesnu agresiju, visoku hostilnost i nepovjerenje među roditeljima (Johnston, 1994);
- kronična neslaganja, maladaptivne interpersonalne obrasce i napade na osobnoj razini (Anderson i sur., 2010);
- usmjerenost roditelja na svoje potrebe i teškoće, često slabiju komunikaciju s djecom, manje nježnosti i dosljednosti u odgoju (Wenar, 2003)

Većina bivših partnera uspije riješiti sukobe unutar godinu dana (Buchanan i Heiges, 2001), prema nekim autorima 80% njih riješi sukobe u razdoblju od dvije do tri godine (Hetherington i Kelly, 2002) – ako u tome ne uspiju, u velikom su riziku od visokog konflikta koji je dugotrajan i stalan. S obzirom na to da visoki konflikt roditelja ostavlja na djecu ozbiljne posljedice po mentalno zdravlje, stručnjaci mentalnog zdravlja, socijalni i pravni sustav najviše se bave upravo djecom i obiteljima iz ove skupine.

1. **Konfliktni roditeljski** odnos karakteriziran je učestalim sukobima, slabom komunikacijom te neriješenim emocijama bivših partnera. Posljedično roditelji otežano prepoznaju potrebe djece te ih koriste u iskazivanju vlastitog nezadovoljstva.
2. **Paralelno roditeljstvo** se pojavljuje kod parova koji slabo komuniciraju i malo se sukobljavaju, no između njih nema ni dogovora vezanih uz dijete.
3. **Suradničko roditeljstvo** uključuje zajedničko planiranje, postojanje fleksibilnosti u dogovoru i pružanje podrške roditeljskoj ulozi drugog roditelja.

S obzirom na stupanj i intenzitet sukoba roditelja prije, za vrijeme i nakon razvoda, Kelly (2005) definira tri glavna tipa roditeljstva poslije razvoda:

Zajednička roditeljska skrb o djetetu nakon razvoda, koju karakterizira međusobna komunikacija i uvažavanje bivšeg partnera kao roditelja, odnosno upravo opisano suradničko roditeljstvo, snažan je prediktor dobre prilagodbe djeteta na razvod roditelja (Nielsen, 2011).

Slika 2. Djevojčica (7) na računalu, slobodan uradak uz zadanog među, maminu i tatinu kuću: „Medo ima dvije kuće koje voli i te se kuće vole, a svi zajedno se isto vole. Medo je sretan i voli mamu i tatu i sve svoje kuće“.

Kako predvidjeti konflikt u razvodu?

Studije ne nalaze socioekonomske, financijske ili etničke osobitosti partnera čiji je razvod visokokonfliktan (Kelly, 2002). Neki nalazi ukazuju da parovi s malom djecom i parovi s više djece imaju više teškoća s roditeljstvom u razvodu braka te da se uključuju u više pravnih postupaka (Barret i Turner, 2005). Ipak, stručnjacima je teško predvidjeti stupanj konflikta u razvodu na temelju općih ili demografskih podataka, iz čega proizlazi da visokokonfliktni razvod može imati svaki par, a ne mora ga imati nijedan. Ovi podatci upućuju na roditeljsku odgovornost svakog para (i roditelja ponaosob) u određivanju stupnja konflikta njihovog razvoda, a koji ovisi o adekvatnoj komunikaciji s obje strane više nego o bilo kojim drugim obilježjima partnera i odnosa (e.g. Malcore, 2010; Coates, Deutsch, Starnes, Sullivan i Sydlik, 2004).

Bivši supružnici u visokom konfliktu obično i prije čina razvoda imaju više intenzivnih i nasilnih sukoba. U prosjeku imaju višu razinu emocionalnih smetnji te odstupanja na području ličnosti od ostalih parova u razvodu (e.g. Levite i Cohen, 2012; Sroufe i sur., 2000; Hudson, 2005). Bonach (2005) nalazi da je neslaganje oko financija (ne samo objektivni financijski problemi) također prediktivno za visoki konflikt nakon rastajanja.

Sukladno ovim nalazima, kada se roditelji jave stručnjacima vezano za razvod, dobro je postaviti nekoliko pitanja kako bismo okvirno procijenili rizik od visokog konflikta: (1) koliko često su se sukobljavali u braku/vezi, (2) kako su izgledali sukobi, (3) je li bilo intervencija od strane policije i CZSS-a, (4) jesu li kada imali psihičkih smetnji/oboljenja, (5) jesu li psihijatrijski liječeni, (6) imaju li teškoća u socijalnom funkcioniranju, (7) kako rješavaju financijske aspekte razvoda.

Kako opisati konflikt u razvodu?

Kada stručnjaci procjenjuju stupanj konflikta, moguće je da u procjenu unose neka vlastita uvjerenja, vrijednosti, stavove i iskustva, odnosno da ne mogu biti potpuno objektivni, što je važno osvijestiti i nadomjestiti timskim procjenama, teorijski i empirijski utemeljenim materijalima (e.g. Albrecht, 1980; Shrader-Frechette, 1995; Ackerman i Kane, 2005). Kako bi se osigurala što više nepristrana i objektivna procjena, važno je osloniti se na postojeće instrumente, istraživanja i kliničku praksu, umjesto na isključivo osobnu procjenu.

Garrity i Baris (1997) kategorizirali su sukobe roditelja u razvodu braka u pet kategorija s konkretnim opisima ponašanja za svaku od njih. Njihova skala stara je više od dvadeset godina, a i danas ima široku pri-

mjenu zbog svoje konkretnosti i jednostavnosti te uključivanja položaja djeteta u procjenu intenziteta sukoba. Potonja karakteristika skale važna je utoliko što bivši partneri u visokokonfliktnom razvodu koji perzistira ne uspijevaju (sasvim) odvojiti partnersku od roditeljske uloge te skale procjene sukoba stoga trebaju uključiti djecu – ona su nažalost vrlo često u središtu konflikta (Warshak, 2008). Skala ne uključuje kvantifikaciju i norme, već pruža orijentir za kliničku procjenu. Autori naglašavaju da su opisana ponašanja najčešće prisutna u oba roditelja, no moguće je da su prisutna u samo jednog roditelja ili da su u jednog roditelja izražena u značajnijoj mjeri.

1. **Minimalni sukob** – roditelji uspijevaju surađivati oko odgoja i riješili su većinu partnerskih sukoba. Ako se dogodi povremeni sukob, roditelji uspješno odvajaju svoje potrebe od potreba djeteta te podržavaju odnos djeteta s drugim roditeljem.
2. **Blagi sukob** – roditelji su skloni ispitivati dijete o drugom roditelju i njegovom životu, povremeno se svađaju pred djetetom i traže dijete da bira stranu, ponekad govore djetetu protiv drugog roditelja.
3. **Umjereni sukob** – roditelji se često i intenzivno svađaju pred djetetom, skloni su verbalnom nasilju i omalovažavanju drugog roditelja pred djetetom, govore djetetu protiv drugog roditelja.
4. **Jaki sukob** – roditelji se upuštaju u tjelesne sukobe, prijete nasiljem, skloni su emocionalnom ucjenjivanju djeteta i nastojanju da se dijete otuđi od drugog roditelja.
5. **Izraziti sukob** – roditelji imaju značajnija psihopatološka odstupanja, ponekad koriste sredstva ovisnosti, skloni su zlostavljanju djeteta (posebno emocionalnom).

Osim prema intenzitetu, sukob možemo razmotriti prema dimenzijama, što omogućuje njegovo podrobnije razumijevanje. Dimenzije sukoba dubinski se istražuju te ih danas autori nalaze mnogo, poput povijesti nasilja u obitelji, financijskih neslaganja, uključivanja suda, (ne)preuzimanja roditeljskih odgovornosti, kvalitete komunikacije o djeci, mentalnog zdravlja roditelja... Recentni rad autora Birnbauma, McClearya, Sainia i Bale (2018) predlaže računanje indeksa konflikta rastavljenih roditelja DCSFI (Dimensions of conflict for separated families index) prema raznim dimenzijama, koji bi kao brojana vrijednost nudio objektivnu procjenu dubine i vrste sukoba u sudskim postupcima. Takva kvantifikacija još uvijek je u eksperimentalnoj fazi i svakako bi zahtijevala značajnu kulturalnu prilagodbu. U direktnom radu s obiteljima od velike koristi je klasični rad Johnstona (1994). Njegove dimenzije odolijevaju socijalnim promjenama i kulturalnim razlikama, upravo zbog toga što su uopćene i služe kao okvir promišljanja praktičarima u svakodnevnom radu.

Prema Johnstonu (1994) postoje tri dimenzije konflikta u brakorazvodu:

1. **Sadržajna** – odgovara na pitanje **ŠTO**, koja je tema sukoba o kojoj roditelji govore, npr. alimentacija, podjela imovine, viđanje s djecom;
2. **Taktička** – odgovara na pitanje **KAKO**, koji su načini rješavanja sukoba poput izbjegavanja, uvjeravanja drugih u vlastito stajalište, verbalne agresije, tjelesne agresije, a moguće je i snažno uplitanje institucija sustava, raznih stručnjaka mentalnog zdravlja, velik broj podnesaka, prijava;
3. **Afektivna** – odgovara na pitanje **EMOCIJA**, označava stupanj negativnog, neugodnog emocionalnog naboja ili neprijateljstva prema bivšem partneru, što može biti izraženo otvoreno ili pasivno.

Moguće su različite kombinacije na dimenzijama konflikta. Primjerice, partneri se mogu sadržajno sukobljavati oko termina viđanja djeteta. Ako nemaju problem na drugoj taktičkoj dimenziji, vjerojatno će argumentirano raspravljati i doći do kompromisa. No, ako se sukob nastoji „riješiti“ primjenom nasilja i/ili izbjegavanjem razgovora, koliko god sadržajno sukob bio sitan, može eskalirati. Afektivna dimenzija sukoba od osobite je važnosti jer određuje ukupnu percepciju roditelja uključenih u sukob. Primjerice, ako jedan roditelj osjeća snažno neprijateljstvo ili čak mržnju prema drugom roditelju, sve njegove prijedloge, ideje i pokušaje razgovora može doživljavati kao napad na sebe i provokaciju. Tada rad stručnjaka s roditeljima samo na taktičkoj i/ili sadržajnoj razini nije dovoljan. Stručnjacima se može činiti da se u radu s takvim roditeljima vrte u krug jer kroz više susreta s njima ne uspijevaju pronaći rješenje naizgled sitnog neslaganja. Uzrok može biti upravo u usmjeravanju na pogrešnu dimenziju sukoba u tom trenutku. Najčešće se oslanjamo na sadržajnu dimenziju jer o njoj klijenti govore, no roditelji koji trebaju stručnu pomoć uglavnom imaju teškoća na drugoj i/ili trećoj, taktičkoj i/ili afektivnoj, dimenziji sukoba. U Tablici 1 prikazane su predložene intervencije s obzirom na dimenziju sukoba koja je procijenjena najviše problematičnom.